

Waar is het taboe gebleven?

‘Aartsconservatief, ik? Integendeel. Ik ben de echte progressief. Ik durf tenminste door te denken. En het kan me niet schelen dat ik volgens tegenstanders windmolens bekamp. Want ik voel aan alles: onze beschaving staat op het spel door een onkritische houding jegens wetenschappelijk-technische rationaliteit en de betekenis ervan in het leven.’

Herman De Dijn schuwt de grote woorden niet. Nooit gedaan trouwens. In het maatschappelijk debat nam de professor al vaker contraire standpunten in. ‘Ik probeer datgene te vertolken wat essentieel is, maar onbesproken blijft in discussies’, zegt hij aan tafel bij hem thuis.

Voor alle duidelijkheid: De Dijn noemt zichzelf een moraalfilosoof, en geen ethicus. Een belangrijk onderscheid. ‘Het is niet aan mij om een nieuwe ethiek voor te stellen. Ik werk anders. Ik kijk vanop afstand, maar met beide voeten in de realiteit, naar hoe ethiek in onze samenleving evolueert. En na lang studeren, kom ik tot geen al te prettige conclusie: het gaat de verkeerde kant uit. De ethiek, die eigenlijk onderdeel is van het leven en geen specialisme, staat onder druk. De ethiek dreigt in het gedrang te komen, en onvermijdelijk daarmee samen de mens. En deze constatacie is natuurlijk zelf niet zonder ethisch impact.’

Die vaststelling werkte De Dijn uit in ‘Drie vormen van weten’, zijn nieuwste boek, dat een krachtige, tegendraadse boodschap bevat: de gewone mens, met zijn ethische intuïties, moet harder op de rem staan en wetenschappelijke en biotechnologische ontwikkelingen met een dubbel paar argusogen bekijken. Want dat gebeurt vandaag veel te weinig.

Meer nog: volgens De Dijn spelen bepaalde beroepsethici (onbewust) onder één hoedje met de voorstanders van ‘de vooruitgang’. ‘Ik spreek dan over bio-ethici, zogezegd experts in de ethiek, die op zogezegd strikt rationele manier de normen bepalen voor euthanasie, of orgaantransplantatie, of ivf of palliatieve zorg. Maar volgens mij lijkt hun taak er vooral in te bestaan het volk stil te houden, zorgen dat iedereen meegaat met de trend, terwijl ze de belangrijkste vragen niet stellen.’

Dode lichamen

Neem orgaantransplantatie. Wat begon met de beste bedoelingen –mensen een tweede leven schenken, via het krijgen van een nieuw hart of een vers stel longen– dreigt volgens De Dijn in een ware nachtmerrie te verzanden.

‘Orgaandonatie is business geworden, Die business draait op volle toeren, met uitwassen als het orgaantoerisme uit en naar Indië en andere arme landen, omdat het aanbod de vraag niet volgt. Er circuleren te weinig organen om iedereen te kunnen helpen. Dus wat doet het systeem? Nieuwe technieken en nieuwe spitsvondige concepten van dood (b.v. breindood) ontwikkelen, om nog meer te kunnen oosten, alsof het om appels gaat. En de politiek maakte het werk af door te beslissen dat wie geen verzet aantekent, automatisch als donor optreedt na zijn sterven. Voor alle duidelijkheid, ik ben niet tegen het principe. Wat mij wel stoort, is de

praktijk in het geheel, waarbij dode lichamen niets meer lijken te zijn dan opslagplaatsen van onderdelen voor de levenden of grondstof voor industriële doeleinden.'

In die onstuimige orgaanhonger worden essentiële grenzen overschreden, waarschuwt De Dijn. 'We stimuleren een maatschappelijke mentaliteit die het lichaam volledig instrumentaliseert, en dat in een wereld waarin bovendien alles al te koop is. Terwijl het menselijk lichaam geen gewoon object is. Het is heilig. In de zin van: onaantastbaar; hors commerce. Het moet losstaan van een pragmatische logica, van vermarkting. Met het respect voor het lichaam, zeker het lichaam van de doden, begint iedere cultuur (zei al de Chinese filosoof Mencius). En wie die waardigheid, de eer ervan aantast, verricht een erge vorm van kwaad.'

Waar ligt de grens?

Een ander voorbeeld dat professor De Dijn diepe zorgen baart: de euthanasiewetgeving. Al vanaf het begin protesteerde hij tegen de invoering ervan, vijftien jaar geleden. 'Destijds waarschuwde ik voor een hellend vlak en voor onbedoelde neveneffecten, en ik kreeg helaas gelijk. Beetje bij beetje wordt de wet opgerekt, en zeggen beroepsethici: leer ermee leven. Maar dat wil ik helemaal niet. Ik ben die rare, die stop zegt. Op de duur blijkt niets nog een probleem, zoals minderjarigen euthanaseren die toch gaan sterven want ongeneeslijk ziek. En dat onder het mom van respect voor autonomie en gelijke behandeling. Waar is het taboe van het intentioneel wegnemen van menselijk leven gebleven?'

'We zijn op dat vlak verkeerd en contradictorisch bezig. Omdat niemand meer ten gronde nadenkt over de betekenis van menselijk leven en dood, of over de mogelijke gevolgen van bepaalde beslissingen op langere termijn. Euthanasie voor wie vindt dat het leven geen zin meer heeft, maar tegelijk moord en brand schreeuwen bij de hoge zelfmoordcijfers. Daarom pleit ik voor een ethisch moratorium. Het even op pauze zetten van nieuwe uitbreidingen van de euthanasiewetgeving. Laat ons opnieuw fundamenteel discussiëren, de complexiteit van het fenomeen in ogenschouw nemend. En laat daarbij de verbeelding werken. Want het gaat in deze niet enkel om levenskwaliteit en autonomie en pijn. Het gaat over veel meer, over levenszin en tragiek, en de betekenis van sterfelijkheid.'

De dwaas van Nietzsche?

Of hij niet het prototype van oude bange man speelt, voor wie het allemaal te snel gaat? Iemand die verloren loopt in de moderne samenleving? Of voelt hij zich eerder de dwaas van Nietzsche, die op klaarlichte dag een lantaarn aanstak en op de markt een opzienbarende waarheid verkondigde die niemand begreep, want de nacht (donkerder, zo zonder God) moest nog nederdalen?

De Dijn lacht om de vergelijking maar bedankt vriendelijk. 'God is dood, maar de mens ook, die maakt zichzelf kapot. Niets is binnenkort nog heilig. Niet het kind. Niet het lichaam. Niet de doden. Ik vrees voor een toekomst waarin 'specialisten' de ethiek volledig accapareren en stelen van de gewone mensen. Dat lijkt mij verschrikkelijk. Maar ik voel mij niet de dwaas van Nietzsche, of toch niet de eenzame dwaas. Vele mensen vinden vandaag met mij dat er

iets grondig mis is met de overal, ook in fundamentele menselijke relaties en domeinen, doordringende objectivering en vermarkting. Dat is ook volop bezig in de ethiek.

Lees sciencefiction

In dat geval luidt de volgende logische vraag: wat te doen? Hoe weerwerk te bieden? De Dijn komt met twee oplossingen op de proppen, allebei even prikkelend.

Vooreerst stelt hij voor het begrip taboe te herwaarderen. ‘Wie zegt: weg ermee, die wil ons in de luren leggen. Jongeren schamen zich weer om naakt onder de douche te staan met anderen, las ik recent. Dat lijkt me vanzelfsprekend. Net zomin gaan we een potje seks achter een wagen, zichtbaar voor iedereen, ooit normaal vinden. De gevoeligheid voor bepaalde taboes is des mensen, zeker in de ethiek. Doorheen alle tijden en culturen wordt het schenden van graven ten strengste veroordeeld, net als incest, of het instrumentaliseren van het lichaam. Dergelijke taboes tonen een grens, het gebied van het verbodene. Mensen moeten meer durven denken en reageren vanuit die intuïties, wars van wat bio-ethici prediken, wars van hun zogezegd zuiver rationele argumenten, en hun eisen van efficiëntie en eenduidigheid.’

De Dijn probeert via filosofieboeken de bevolking bewust te maken van wat ze eigenlijk al weten en van wat er op het spel staat. Maar voor een echte emotionele impact zet hij zijn hoop vooral op literatuur en film, en meer specifiek op de wondere wereld van sciencefiction.

‘Meer dan ethici kunnen schrijvers en regisseurs een glimp tonen van een mogelijke dystopische toekomst. Bekijk daarom kaskrakers als *Soylent Green*, over de verwerkingen van doden tot vitaminerijke koekjes. Of *The 6th Day*, over het klonen van mensen. Of lees allemaal *La Possibilité d’une île*, van Houellebecq. In dat verhaal kan het hoofdpersonage zich eeuwig vermeerderen, terwijl hij op een eiland het ideale leven leidt: de techniek laat dat toe. Nooit geen zorgen meer over pijn, honger, dood. De machientjes lossen het op. En dan wordt het interessant in het verhaal, dan wordt het plots teveel voor het hoofdpersonage en vlucht hij weg, naar de wilden, naar de echte mensen. Veelzeggend toch? Niet?’

Herman De Dijn, *Drie vormen van weten. Over ethiek, wetenschap en moraalfilosofie*.

Antwerpen, Polis, 2017.